

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.п.н. Дора Левтерова – Гаджалова
ПУ „ Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по: област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)
докторска програма Специална педагогика

Автор: Хариклия Бриасули

Тема: Дефицит на вниманието и хиперактивност и тяхното отражение върху способността за учене при дислексия на развитието

Научен ръководител: проф. дпн Цветанка Ценова, СУ „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-38-281/ 01.06.2023 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Дефицит на вниманието и хиперактивност и тяхното отражение върху способността за учене при дислексия на развитието“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика), докторска програма Специална педагогика. Автор на дисертационния труд е Хариклия Бриасули – докторантка в редовна форма на обучение) с научен ръководител проф. дпн Цветанка Ценова от СУ „Св. Климент Охридски“.

Представеният от Хариклия Бриасули комплект материали на хартиен носител е в съответствие с ЗРАСРБ и включва необходимите изискуеми документи, справки, протоколи от съвети, дисертационен труд и автореферат.

Дисертационният труд съдържа 165 страници основен текст, от които 134 научен текст и 31 страници с използвана литература и приложение (въпросници).

В дисертационния труд са представени 28 таблици и 21 фигури.

Библиографията включва 295 заглавия на гръцки и английски език, както и дигитални източници.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваната проблематика в дисертационния труд е актуална и от изключителна значимост за съвременната диагностика, последваща терапия и обучение на ученици с хиперактивност и дефицит на вниманието и рефлексията, което провокират към способността за учене при дислексия на развитието и училищните затруднения. Проблематиката на дисертационния труд е слабо разработена в научната литература, и всички значими резултати от изследвания биха били полезни за практиката, а и за обогатяване на научните разработки. Не може да се пренебрегне и факта, че емпирични изследвания по поставената проблематика на дисертационния труд са лимитирани, не само в Гърция, но и в световен мащаб.

3. Познаване на проблема

Докторантката Хариклия Бриасули познава състоянието на проблематиката, интерпретирала е огромен обем от научни източници, структурирала е компактна и целево ориентирана методика на изследването, провела е изследване с обосновка на получените резултати и ясна и категорично внесена лична позиция и лично отношение.

4. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставените три цели и три хипотези, както и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Емпиричното изследване за симптоматиката на ADHD на учениците използва инструмента Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating (Wolraich et al., 2003). Нивата на обучителните затруднения на учениците са оценени чрез инструмента Learning Disability Evaluation Scale - Renormed Second Edition (LDES-R2) (McCarney & Bauer, 2007). Изследването е проведено със 101 учители от Гърция. Работата би спечелила, ако се посочат регионите и училищата, в които е проведено изследването не само в дисертационния труд, но и в автореферата.

Получените резултати са статистически обработени и анализирани през SPSS версия 25.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен в две части с общо 5 глави.

В първата част се прави сериозен съдържателен анализ на научната литература по проблемите на хиперактивност с дефицит на вниманието (първа глава) и дислексия на развитието (втора глава). В тези две глави се анализират проблеми на дефиниране,

етиология, типове на проявление, специфика на симптоматиката, и коморбидни прояви. Направен е сравнителен анализ на DSM IV и DSM V по отношение на ХАДВ и дислексия на развитието.

Втората част на дисертационния труд е посветена на емпиричното изследване.

В трета глава са представени методологията и научния дизайн, целите, задачите и хипотезите, които логично следват от теоретичния анализ. Представени са използваните въпросници за емпиричното изследване, участниците в изследването и моделите на статистическа обработка за анализ.

Четвърта глава презентира резултатите от получените резултати, които са онагледени в схеми и диаграми. Демографската характеристика на участниците в изследването е представена по пол, възраст, трудов стаж, региони, позиция (общо и специално образование), степен на образование. С кратки авторови тълкувания са представени резултатите от оценка на симптомите на ADHD при учениците, оценка на симптомите на ADHD на учениците по демографски данни на учителите и оценка на обучителните затруднения. Налице е прецизно представяне на резултатите от въпросниците чрез диаграми, таблици и схеми.

В пета глава се презентират статистически обработените резултати в табличен вид от проведените изследвания. Направени са значими обсъждания с насока към училищната практика. В холистична дискусия се интерпретират връзки и зависимости между резултатите. Направена е корелация с други подобни изследвания в периода 1998 – 2018 година. От направения анализ е видно, че докторантката Хариклия Бриасули познава задълбочено проблематиката на дисертационния труд, умело борави с научна терминология, умее да открива връзки и зависимости и да внася задълбочени обяснителни модели към резултати и фактология.

Представени са анализ и становища за доказателственост на поставените три хипотези като две от тях са потвърдени, а една е отхвърлена. Потвърждават се хипотезите, че учениците с ХАДВ имат значителни проблеми с четенето, писането/правописа и смятането; и че трудностите, пред които са изправени учениците с ХАДВ в областите на четене, писане, правопис и аритметика, се различават значително по отношение на подтипа на ХАДВ. Не се потвърждава хипотезата, че оценката на ХАДВ и симптомите на обучителните затруднения се различава значително по отношение на демографските характеристики на учителите (например пол, възраст, години на трудов опит, образователно ниво).

В синтезирано заключение, докторантката представя собствена визия съобразно получените резултати за учениците с ХАДВ, дислексия на развитието и обучителните затруднения.

Презентирани са лимити и препоръки към практиката и насоки за бъдещи научни изследвания. Тази част от дисертационния труд е своеобразна самооценка на работата на докторантката Хариклия Бриасули, и макар да няма внесен този замисъл, самооценката е адекватна и висока относно дейностите извършени по дисертационната разработка и насоките, които са предоставени за бъдещи проучвания и дейности.

В Приложения към дисертационния труд е представен използвания диагностичен инструментариум от въпросници за емпиричното изследване в дисертационния труд.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на дисертационния труд могат да се прецизират в две пространства:

Теоретико-научно пространство:

1. Направено е уникално изследване относно свързаността на ХАДВ и неговите подтипове с появата на дислексия и по-специално с появата на трудности в една от четирите области: четене, писане, правопис и математическо изчисляване

2. Доказано в теоретичен и емпиричен анализ е наличието на високата честота на припокриване между симптоматиката и етиологията на ХАДВ и дислексията

3. Внася се нова парадигма към диагностицирането на дислексия и ХАДВ чрез асоциирането на тези две нарушения.

Научно-приложно пространство:

1. За първи път в Гърция се апробира инструмента Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating Scale

2. Изследването подчертава областите (трудности при правопис и математически изчисления), в които учениците с ХАДВ срещат повече трудности, свързани с дислексия

3. Изследването подчертава областите, в които учениците с подтипове ХАДВ (невнимание, хиперактивност/импулсивност, опозиционно предизвикателно разстройство и поведенчески разстройства и комбиниран подтип) се сблъскват с повече трудности, свързани с дислексия

4. Изследването показва, че демографските характеристики на учителите (пол, възраст, трудов стаж, сфера на работа, позиция и обучение в специалното образование) не играят съществена роля при диагностицирането нито на ХАДВ, нито на дислексия

5. Значението на направените сравнения между двете коморбидни нарушения за превенцията на нарушенията на ученето и включването на деца с ХАДВ в програми за ранна интервенция и ресурсна педагогическа подкрепа.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е приложила 3 публикации – статии, които са по темата на дисертационния труд. Публикациите са в реномирани издания.

8. Лично участие на докторантката

Видно от цялостния замисъл и изпълнение на дисертационната разработка, от логическата свързаност на отделните части – теоретична и емпирична, от конструирането на методологията с подбор на въпросниците, от интерпретацията на резултатите и внесеното лично отношение от докторантката към проблемите на учениците с ХАДВ, дислексия на развитието и обучителните затруднения няма никакво съмнение, че формулираните приноси и получени резултати, са нейна лична заслуга.

9. Автореферат

Авторефератът отразява основните резултати, постигнати в дисертацията и предоставя ясно резюме на сериозен в научно отношение дисертационен труд. Представена е библиография от 140 литературни научни източника, използвани в автореферата.

10. Критични забележки и препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Нямам критични бележки. Като препоръка към докторантката Хариклия Бриасули отправям препоръки: да публикува дисертационния си труд тъй като би бил от полза за приложение в училищната практика и при желание и при възможност да продължи научно-изследователската дейност, за която очевидно има компетентности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката **Хариклия Бриасули** притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Специална педагогика като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на **Хариклия Бриасули** в област на висше образование 1. Педагогически науки; професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика); докторска програма Специална педагогика.

30 август 2023 г.

Рецензент:

(*проф. д.п.н. Дора Левтерова - Гаджалова*)